

ROMÂNIA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE. ÎNCEPUTUL PROCESULUI DE MODERNIZARE ȘI EUROPENIZARE A ECONOMIEI

Nicolae Păun*

Abstract. *Immediately after the Great Union, Romania was not prepared for a development based primarily on the potential offered by its natural heritage. The approach materialized in the change of the character of the economy from eminently agrarian to agrarian-industrial and fully demonstrated the opportunity for industrialization, highlighting all the possibilities that the country had regarding the recovery of energy resources and raw materials. It is an époque when Romanian economic situation registered a raise in production and productivity, when the financial and bank activity intensified, and the money were directed towards the basic branches.*

We will refer in the current study at the dialogue liberalism-interventionism taken from the European and Romanian space, as an answer to the economy, the greatness and the evolution, development and modernization of our economic factor after 1918. An inflection point in the evolutions from the new historic era was the Constitution from 1923. Western-style economic principles have rejected statism, while the state and its institutions rejected totalitarianism, even if not always in a convincing manner. But it can be said in the same that the Romanian experience was not just a simple copy of the western model, but an appreciable connection to the European spirit, in different socio-economic and geopolitical conditions.

Keywords: Interwar Romania, economics, industrialization, industrialism, agrarian.

Introducere

Viața economică din epoca modernă are atributul inovației, al transformării și dezvoltării.

Începând cu secolul al XVII-lea, creuzetul în care s-a plămădit lumea modernă, dinamica economică nu a mai putut fi explicată prin ea însăși, ci în corelație cu a celorlalte segmente din societate – politice, sociale, culturale. Gândirea economică și social-politică a trasat tot atunci suprafețe de contact, nu totdeauna continue, între sferele implicate în „jocul” societății moderne. *Una dintre aceste suprafețe conferă identitate relației dintre economic și politic.*

Relația *stat-economie-societate* s-a structurat, s-a dezvoltat și s-a poziționat continuu în interiorul paradigmei *liberalism-intervenționism*, care a marcat de altfel modernitatea.

Analizele românești din secolul al XX-lea privind aceste relaționări nu au diferit deloc față de cele europene. S-au avansat în societate soluții pentru modernizarea și dezvoltarea comunității; intelectualii umaniști, experimentalisti, economiști, juriști etc. au asumat idei, soluții, teorii nu doar ca beneficiari, ci, nu de

* Prof univ. dr., Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Director al Institutului de Cercetări Europene, Prof. Jean Monnet *Ad Personam*; email: npaun@euro.ubbcluj.ro
„Revista Română de Istorie Economică”, vol. I, 2022, p. 143-159.

puține ori, în calitate de contributori apreciați la nivel european. Eugen Lovinescu, Mihail Manoilescu, Dimitrie Drăghicescu, Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, Mitiță Constantinescu etc. au generat în lăuntrul societății românești emulația și susținerea necesară pentru încadrarea țării în modelul de dezvoltare occidental. La fel, politicienii s-au implicat în dezbaterile ideilor moderne, integratoare și le-au transpus în programe sau în acțiuni politice.

Liniile de evoluție de după 1918 din cadrul gândirii și practicii economico-politice din țara noastră au ținut cont atât de realitățile cu care se confrunta modelul occidental, cât și de complexitatea dosarului economic la a cărui rezolvare erau chemate să răspundă.

La baza articulațiilor complexului economic românesc s-au poziționat legislația și instrumentele de intervenție statală. Răspunsul economiei s-a materializat în fapte și procese, înscrise la momente diferite în bilanțurile societății. Acestea surprind prin amploarea lor, evoluția, dezvoltarea, și europenizarea factorilor noștri economici. De altfel, prin *Constituția din 1923*, opțiunea spre înnoire și modernizare a constituit un element de fermitate și consecvență asumat de principalele partide politice în actul de guvernare. Așa se face că România a reușit să mențină democrația parlamentară, în pofida puternicelor ingerințe venite din zonele autoritarismului din țară sau de influențele acestuia din afară. Economia de tip occidental a respins etatismul, așa cum și statul și instituțiile sale au refuzat totalitarismul, chiar dacă nu întotdeauna într-un mod convingător.

Rezultatele dezvoltării și modernizării vieții economice de după 1918, bazate pe o strategie de dezvoltare coerentă și asumată de forțele progresiste din societate au fost per ansamblu pozitive, chiar dacă, din punct de vedere cantitativ și calitativ, au rămas modeste. Să nu uităm că în anul 1939 România se situa încă prin parametrii principali pe locuri modeste în clasamente europene. La producția și consumul de produse de bază era devansată de multe state ale continentului.

Datele pun în evidență, ca trăsătură fundamentală a economiei românești, gradul redus de valorificare a potențialului uman și a resurselor materiale, nivelul tehnic scăzut al aparatului de producție național. În sistemul de complementaritate din cadrul relațiilor economice externe, România ocupa poziția de sursă de materii prime și, parțial, de piață de desfacere a fabricatelor industriale, de plasament al capitalurilor externe. În agricultură o reformă agrară profundă (1921), un sistem de ferme-model, descătușarea țărănimii, prin desființarea marii proprietăți, au transformat satul românesc. Printr-o creștere demografică excepțională, circa patru milioane în 20 de ani, accesul la viața politică, datorită votului universal, prin Partidul Național Țărănesc, prin educație (consecință a reformelor lui Spiru Haret de la sfârșitul secolului al XIX-lea), acesta s-a recreat și transformat în locul social cel mai dinamic din societate.

Nivelul economic atins, cu limitele menționate, a permis României să se compare cu statele central-europene și să se poziționeze în raport cu cele mai avansate la o parte dintre indicatori – industrie de utilaj minier și petrolier, energetic, tractoare, autocamioane, aeronautică, instrumente de control și de bord,

industria de armament, iar în agricultură printr-un export semnificativ de produse cerealiere, grâu, porumb, plante oleaginoase și material din zona forestieră.

Între liberalism și intervenționism. Modernitatea românească

Gândirea din țara noastră în legătură cu viața economică s-a cristalizat lent. Influențe sporadice ale doctrinei liberale pot fi găsite în scrierile lui Nicolae Șuțu¹. O primă concepție clară a oferit-o contemporanilor Ion Ghica – considerat primul economist român².

Prin lecția despre importanța economiei politice ținută în 1843 la Academia Mihăileană, Ghica a conturat din doctrina clasică partea care era nu numai cea mai susceptibilă de popularizare, dar și aptă de a pleda pentru interesele exportului liber și adecvată scopului de a lega interese și idei între o Românie nouă și Occidentul exportator de produse manufacturiere.

În anii organizării statului modern, același Ion Ghica și-a pus amprenta asupra capitolului economic din mesajul domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859), cu referire directă la libertatea economică consacrată oficial și receptată cu satisfacție de către membrii Societății de Economie Politică din Franța și Belgia³. Ion Ghica scria despre rolul economic al statului că, „în materie de schimb, ca și în modul de a conduce toate celelalte interese sociale, ar fi de dorit ca guvernul să-și concentreze acțiunea numai întru a menține ordinea publică, a opri pe cei interesați de a oprima pe cei slabi și a îngriji de sănătatea generală”.

Concepția *neintervenționismului* se regăsește și la ceilalți economiști români de influență liberală, precum Ion Ionescu de la Brad și Ion Strat, raportor ai viitoarei *Convenții comerciale cu Austro-Ungaria*⁴.

¹ I. Veverca, *Nicolae Șuțu: Viața, activitatea și opera întâiului economist ideolog din România, 1798–1871*, București, 1936.

² I. Ghica, *Scrieri economice*, Ediție îngrijită și comentată de I. Veverca, vol. 1–3, București, 1937.

³ C-tin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, vol. I, București, p. 52; E. Regnault, *L'histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1855 p. 13–18.

⁴ Indiferent de momentul pe care l-au considerat punct de plecare al modernizării României (*Mișcarea Cărvunărilor* pentru E. Lovinescu sau *Tratatul de la Adrianopole* pentru V. Madgearu sau Șt. Zeletin), un lucru se poate afirma cu certitudine: principalele curente interbelice își au sorgintea la începutul secolului al XIX-lea, când România intra pe rutele comerciale ale modernității și ale capitalismului.

Odată intrate pe aceste rute ale comerțului internațional, se observă o preluare și asimilare a teoriilor dominante din Occident de către generațiile de studenți români din perioadă. Aceasta, deoarece, pe baza relațiilor de afaceri, țările respective exportau în România cultura și civilizația lor, mai ales prin intermediul studențimii române. Se creează astfel, după 1829, prima generație de intelectuali români cu studii în străinătate: Brătianu, Rosseti, Quinet, Kogălniceanu – toți foști studenți la Paris, susținători de frunte, în România, ai ideologiei revoluționare de la 1789. Revoluția de la 1848 va fi momentul lor de exprimare, punând pe tapetul politic al României concepțiile rousseauiste și raționaliste franceze, care ofereau ca soluție la evoluția unui stat, revoluția socială. În acel moment s-a născut în România mișcarea revoluționară favorabilă înnoirilor de substanță ale țării. Toate aceste date îl fac pe E. Lovinescu să afirme în capitolul dedicat *forțelor revoluționare* din

*Având în vedere puținele argumente ale unei României care și-a subordonat strategia dezvoltării economice obiectivului major din epocă, independența, liberalismul economic a însemnat, în fapt, aderarea la condiția istorică a realizării individualității și independenței politice și economice a națiunii noastre*⁵.

Se contura o școală de economie națională menită să consolideze prefacerile radicale petrecute în structura statului român modern. Dacă Nicolae Suțu, P. Mavrogheni, I. Ghica se gândiseră la folosul unui comerț în variantă liber-schimbistă, dacă D.P. Marțian nu insista, la rândul lui, asupra posibilităților de a ne prelucra singuri materia primă, P.S. Aurelian a făcut „din predicarea acestei doctrine scopul de căpetenie al vieții sale”⁶. El a constatat că factorii de decizie politică din stat nu aveau la acea dată un program de perspectivă susținut de un „plan al ameliorațiilor economice de care țara are nevoie”⁷.

Istoria civilizației române moderne că: „Mișcarea pașoptistă reprezintă tocmai gestul istoric prin care s-a imprimat procesului nostru de formație o direcție revoluționară, singura sociologic cu putință popoarelor împiedicate de la mersul lor evolutiv” (p. 113).

Pe filiera ideologică franceză pomită de la filosoful René Descartes, întemeietorul raționalismului, se conturează în România jumătății de secol al XIX-lea *curentul revoluționar* accelerator al înnoirii. Transpus mai ales în teoriile noului Partid Liberal, acest curent își va găsi puternice reverberații și în perioada interbelică, în diferitele soluții de înnoire a țării.

Cel de-al doilea mare curent al secolului al XIX-lea în România este cel *reacționar*. Respectându-și întru-totul explicația, el se pliază perfect pe cel de-al doilea moment economic al României, cel de după 1875, când țara iese de sub hegemonia economică anglo-franceză și intră sub cea germano-austriacă, după cum afirma Șt. Zeletin. În deceniul al nouălea al veacului al XIX-lea, burghezia română se depărtează de capitalismul englez și se apropie de cel german: „și cu aceasta, Berlin-Viena va moșteni și pe teren politic rolul pe care-l avusese mai înainte Paris-Londra”. Din acest moment, moda studiilor se mută de la Paris la Berlin, apărând astfel generația criticii „formelor fără fond” ale României.

Prezent mai ales în Moldova, reprezentat de mișcarea „Junimea” prezidată de Titu Maiorescu, curentul reacționar s-a structurat pe filiația filosofiei germane a evoluționismului. Având ca reprezentanți de seamă pe Spengler și Burckle, teoria evoluționistă prevedea că progresul normal al unei societăți este evoluția sa firească de la o etapă la alta, bazată pe datul strămoșesc și tradiția națională. O întreagă pleiadă de artiști, poeți, scriitori, politicieni, boieri se pliază pe acest curent, dând naștere la câteva ipostaze: *poporanism*, prin G. Ibrăileanu și H. Sanielevici, susținuți de revista literar-culturală „Viața românească”; *sămănătorism*, cu Nicolae Iorga în fruntea mișcării așezate în jurul revistei „Sămănătorul”; *junimismul*, apărut în 1864, reprezentat de Titu Maiorescu și P.P. Carp și de M. Eminescu, Ion Creangă și I.L. Caragiale mai apoi. Toți acești promotori de ideologii sau de cultură au apărut evoluționismul și s-au împotrivit, criticând toate formele moderne de cultură și civilizație aduse din Apus. În acest sens, nu fără spirit de revoltă, afirma Lovinescu că: „Toate curentele organizate, ce ne-au configurat viața sufletească în a doua jumătate a veacului trecut, și aproape toate conștiințele critice, individuale și fără distincțiuni regionale s-au arătat potrivnice formației revoluționare a societății și culturii noastre” (p. 186).

⁵ E. Demetrescu, *Influența școlii economice liberale în România în veacul al XIX-lea*, București, 1936, p. 180–181; *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 236–240; G. Zane, *Studii*, București, 1980, p. 155.

⁶ P.S. Aurelian, *Opere economice*, București, 1970, p. 78.

⁷ C. Murgescu, *Un economist reprezentativ al secolului său, P.S. Aurelian*, studiu introductiv la Aurelian P.S., *Opere economice*, București, Edit. Academiei Române, 1967, p. LV.

Istoriografia română, atât cea veche, cât și cea recentă, analizând segmentul de gândire economică din a doua jumătate a secolului trecut, a apreciat corect că *disputa dintre liberul schimb și protecționism s-a accentuat după 1875*, momentul *Convenției comerciale cu Austro-Ungaria*. Relațiile comerciale dintre Transilvania și Vechiul Regat au fost întrerupte practic prin războiul vamal desfășurat în anii 1887–1894. Conflictul a izbucnit tocmai într-o perioadă în care în Europa se trecea de la mica industrie meșteșugărească la marea industrie, ceea ce a împiedicat Transilvania să recupereze decalajul semnificativ care o separa de industria din vestul Europei, mai ales că aceasta, aflându-se în mâinile etnicilor germani (sau/și șvabi), intrase pe rutele revoluției industriale și beneficia de debușee germane în Vechiul Regat.

România întregită de după 1918 a devenit pentru etnicii germani „un nou teritoriu economic”, constituit *de jure* acum, pentru că, *de facto*, el produsese efecte pozitive. Economistul sas Fred Sigerus acorda Transilvaniei rolul de centru al industriei, argumentele sale fiind existența întreprinderilor săsești, resursele energetice, bogățiile naturale, dar și „cultura înaltă a locuitorilor ei”⁸. Un alt autor sas, Ewald Sindel, afirma în anul 1925 că, prin unirea cu România, Transilvania își asigura un *hinterland* pentru produsele sale, iar provincia forma partea cea mai importantă a României, cu o contribuție esențială la economia națională⁹.

Problema dacă *statul* trebuia imperios necesar să-și asume sarcini în domeniul economic a devenit o *prioritate* în dezbaterea asupra *evoluției, dezvoltării, modernizării și europenizării* României după Marea Unire.

Analizele românești au încorporat momentul istoric de la 1 Decembrie 1918, accentuându-i continuitatea cu structurile anterioare și integrându-l în strategia de modernizare a țării, concepută și aplicată de principalele partide politice în actul de guvernare.

Cerințele obiective ale momentului și impactul european au solicitat gândirea economică și politică să se pronunțe pentru rezolvarea proceselor de integrare și refacere economică, să contureze strategia dezvoltării viitoare. Această strategie a ținut cont de nevoia acută de progres tehnic, de schimbarea economiei dintr-una predominant agrară într-una agrar-industrială, prin accelerarea și diversificarea industrializării, prin sporirea investițiilor de capital, creșterea produsului social și a venitului național, acordându-se importanța necesară capitalului, conducerii și forței de muncă.

Obiectivele de modernizare și integrare a României în modelul de dezvoltare occidental nu puteau fi promovate fără intervenția activă a statului în câmpul vieții economice. În condițiile unei țări ca România, aflată în faza de maturizare a fizionomiei capitaliste, cu un proces dinamic de acumulare, cu o burghezie care

⁸ F. Sigerus, *Grossrumänien ein neues Wirtschaftsgebiet*, Berlin, Reimar Höbling Verlag, 1920, p. 21.

⁹ E. Sindel, *Volkswirtschaftliche und handelspolitische Bedeutung Siebenbürgens für das Reich*, în P. Rohrbach, Rudolph H., *Das Auslandsdeutschum im Unterricht. Deutsche Kolonialsiedlungen*, (f.l.), Verlag O.O. Co., 1930, p. 39-40.

făcea eforturi pentru a-și depăși statutul economic de clasă mijlocie, pentru a se înscrie pe traseele finanței europene, apelul la ajutorul statului a fost o constantă a dezvoltării, singura alternativă pe care o considerau nu puțini specialiști români, din grupul cărora se detașa Mihail Manoilescu. Această opțiune nu a exclus vocile care și-au manifestat simpatia pentru *liberalismul clasic* – G. Tașcă, N. Dașcovici.

În noua perioadă istorică au devenit vizibile în politicile economice mai ales elementele *intervenționismului statal*. Strategia dezvoltării industriale era corelată cu principiile de bază ale reformei agrare.

Atitudinea europeană avansată, conformă cu cele mai noi abordări ale timpului privind promovarea competenței economice și tehnice, a „forțelor morale” necesare economiei, așază studiile lui Mihail Manoilescu printre cele mai cunoscute din Europa de atunci, cu o actualitate care s-a prelungit până în zilele noastre. În centrul națiunii, el plasează dezvoltarea economică – condiție esențială a consolidării statului național unitar, a independenței sale economice și politice, a valorificării bogățiilor solului și subsolului. Atrage atenția că nu numai puterea statului, ci însuși viitorul țării depinde de capacitatea punerii în mișcare a energiei națiunii.

Neoliberalismul

Conceptele promovate de Mihail Manoilescu, alături de altele din epocă la fel de valoroase, datorate unor personalități ca Vintilă Brătianu, I.G. Duca, Dr. Angelescu, Dimitrie Drăghicescu, Al. Topliceanu, Ștefan Zeletin și alții, au consacrat *neoliberalismul* din spațiul românesc interbelic.

Neoliberalismul în concepția Partidului Național Liberal, în accepțiunea doctrinei propriu-zise promovate de acesta, a însemnat calea spre „progresul social sub toate formele”, în cadrul „proprietății individuale”, printr-o „mișcare organizată”, prin „ordine”, „democrație”, „naționalism” și „armonie socială”. Aceste elemente erau considerate de I.G. Duca „coloane de sprijin ale templului liberal”¹⁰. Statul avea dreptul și obligația să acționeze asupra economiei doar pentru: 1. apărarea intereselor consumatorilor; 2. asigurarea unor izvoare de venit pentru autoritatea publică; 3. apărarea intereselor economiei naționale supuse unei presiuni concertate din partea marilor puteri; 4. consolidarea financiară și a valutei naționale.

Noul liberalism, adică *neoliberalismul*, păstra din secolul al XIX-lea fondul de idei liberale: viața socială bazată pe libertatea individului și a interesului personal; sfera publică receptivă la progres; statul situat deasupra claselor sociale; concurența, cererea și oferta; evitarea luptei de clasă.

Ștefan Zeletin, personalitate centrală a neoliberalismului românesc, prezenta doctrina „ca un moment de măreție unică, cum e și substratul său – capitalismul

¹⁰ I.G. Duca, *Doctrina liberală*, în *Doctrinile partidelor politice, 19 prelegeri organizate de Institutul Social Român*, București, Edit. Garamond, 1996, p. 104.

europăean – în istoria economică a lumii”¹¹. Este adevărat, și el accepta perioada de criză a liberalismului, dar o justifica drept o trecere de la un stadiu inferior la altul superior. „Astăzi – scria el în 1927 – burghezia se află în procesul de trecere de la liberalism la vârsta matură a imperialismului, a cărei temelie este supremația Marii Finanțe. Zbuciumul acestei tranziții este tocmai ceea ce alcătuiește așa-zisa «criză a liberalismului»; ea va zămislă un nou liberalism – un neoliberalism”¹².

Doctrina se caracterizează – după Zeletin – prin intervenția statului în economie, apariția marii finanțe care îi silește pe industriași să se înțeleagă între ei, să formeze carteluri, trusturi și sindicate pe verticală și orizontală, să aducă armonie între oamenii de afaceri¹³. Oligarhia financiară a antrenat, în accepțiunea lui Ștefan Zeletin, procese economice și politice caracterizate prin: 1. naționalizarea capitalului; 2. dezvoltarea producției naționale și 3. organizarea acesteia după un plan unitar.

Nu ne-am propus să dezbaterem opera lui Zeletin – interesantă și plină de idei. Ne asociem tezei enunțate de acesta, după care Constituția din 1923 – actul de naștere al neoliberalismului românesc¹⁴, consacră intervenția puterii de stat și înțelegerea libertăților individuale ca „funcții sociale”¹⁵. Spre deosebire de cea din 1866, noua Constituție a luat în calcul nevoile sociale și a dat o nouă formulare dreptului de proprietate. Liberalismul clasic aprecia proprietatea ca sacră și inviolabilă, în timp ce neoliberalismul o admite ca funcție socială și precizează exproprierea pentru cauză de utilitate publică. Pe acest temel, Constituția din 1923 proclamă principiul naționalizării subsolului.

Ștefan Zeletin înțelege neoliberalismul ca reevaluare, modernizare și adaptare a liberalismului din secolul al XIX-lea la noile condiții concret-istorice, cu ajutorul statului.

Neoliberalismul a fost în primul rând un ansamblu de idei aplicate în zona economică, prin contribuția teoreticienilor din jurul Partidului Național Liberal, dar nu numai, Mihail Manoilescu fiind excepția – el venind dinspre Partidul Poporului. Chiar și liberalii Vintilă Brătianu, C.I. Băicoianu, N. Basilescu, I.N. Angelescu, I.G. Duca, D. Drăghicescu, Ștefan Zeletin ș.a. au prefigurat în mod diferit unele probleme economice, ca, de pildă: industrializarea, reforma agrară, proprietatea, locul statului.

Doctrina țărănistă și „statul țărănesc”

În perioada imediat următoare Marii Uniri, doctrina economică a curentului țărănist¹⁶ era constituită. De la început, *țărănismul* s-a caracterizat prin eclecticismul

¹¹ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, București, 1927, p. 71.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vezi și I. Agrigoroaiei, *Despre neoliberalismul românesc. Teze și idei*, „Xenopoliana”, nr. 1–4, 2005 p. 103–112.

¹⁵ Șt. Zeletin, *op. cit.*, p. 71.

¹⁶ Vezi pe larg M. Oroian, *Doctrina economică a țărănismului în România*, Cluj-Napoca, Edit. Risoprint, 2004, p. 328.

său. Corespunzător unei baze sociale eterogene și diversității surselor de inspirație, alături de unele idei reluate din moștenirea poporanistă, se găsesc și idei socialiste asociate cu lupta de clasă¹⁷.

Constantin Stere, Virgil Madgearu, I. Mihalache, I. Răducanu, M. Ralea, E. Ene, Gh. Zane și alții au considerat ca idee fundamentală a țărănismului capacitatea țărănimii constituite într-un partid politic de a edifica un „stat țăranesc”¹⁸. Baza economică a acestuia era considerată „gospodăria țărănească bazată pe muncă”, iar pârgăhia pentru realizarea lui – *cooperăția*.

Statul monarhic constituțional trebuia să se bazeze pe o organizare politică, economică și socială larg descentralizată și o organizare centralizată pentru serviciile necesare exercitării funcțiilor fundamentale – baza ordinii publice, apărarea națională, afacerile străine, justiția, învățământul public, igiena națiunii și dirijarea economiei naționale. Regimul social-economic cooperatist era considerat a fi cel mai indicat să încurajeze agricultura, să facă din industrie o ramură complementară celei dintâi.

Noțiunea de „stat țăranesc” era asociată de G. Zane cu cea de „economie țăărănească”, deosebită radical de cea capitalistă. Noul stat nu se putea realiza de la sine, ci printr-o anumită politică economică dirijată – în opinia economistului V.H. Serdici. El mai susținea că „statul țăranesc” avea dreptul, în numele colectivității, să intervină în procesul de producție, de circulație și de retribuție. Acest organism de tip nou ar fi fost capabil să adapteze producția consumului, să realizeze corelația atât de necesară între ramurile economiei naționale, în primul rând între industrie și agricultură¹⁹.

Ca mijloc de dirijare a economiei naționale, „statul țăranesc” avea menirea – în viziunea lui I. Mihalache – să aplice în practică programul economic al Partidului Național Țărănesc, care punea în centrul său „valorificarea întregului potențial de muncă națională, prin utilizarea bogăției solului, inteligenței și muncii românești”. Sectoarele economiei agricole se bazau pe cooperative, considerate ca o reacție la capitalism²⁰.

Economia dirijată, dezvoltă conceptul Ion Mihalache, nu exclude capitalismul individual, îl acceptă, dar îl încadrează într-un program de stat, controlat, îndrumat.

Economia dirijată și „statul țăranesc” erau fundamentale în programul economic al PNȚ. Prin toate dezvoltările sale, acesta se încadrează în limitele economiei capitaliste, susține proprietatea privat-capitalistă în industrie și

¹⁷ D. Drăghicescu, *Evoluția ideilor liberale și un Apel către locuitorii din România Mare*, București, 1921, p. 54.

¹⁸ Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, Edit. Eminescu, 1980, p. 313–315.

¹⁹ Serdici Vasile, *Două conferințe: În jurul statului țăranesc și Regimul nostru de azi, cauza ruinei comerțului exterior*, București, 1935, p. 3.

²⁰ Discursul d-lui Ion Mihalache ținut la Congresul PNȚ din 4 martie 1937, București, 1937, p. 20.

agricultură, dar o completează cu forme de proprietate mixtă – de stat și particulară – și mai ales cooperatistă.

Strategia dezvoltării și modernizării economice, politice, social-culturale era menită să consolideze și să integreze țara în modelul occidental. Ea a fost elaborată după 1918 și a beneficiat de aportul partidelor parlamentare. Această masivă susținere pentru europeanizarea țării a generat efecte pozitive în societate. Nu trebuie să ne surprindă, în acest context, alternativa „statului țărănesc” la cel neoliberal; PNȚ l-a conturat doar doctrinar în programul partidului din 1935, după Marea Criză: „în ordinea economică, în fața anarhiei, etatismul se găsește în plină ascensiune, în toate părțile; intervenția metodică și conștientă a statului pentru îndrumarea, regularea și normalizarea vieții economice constituie astăzi bazele economiei dirijate”²¹. Programul a pus semnul egalității între *intervenționismul statal* în general, care putea însemna și *neoliberalism*, și *economia dirijată*. Confuzia era de altfel frecventă în gândirea epocii. PNȚ, în programul din 1935, preciza explicit că „*economia dirijată* nu însemna o economie de tip nou, ci una bazată pe coexistența sectoarelor: *individualist, etatist și cooperatist*, ultimul fiind cel mai important în statul țărănesc”²².

Tezele programului PNȚ sunt valoroase, chiar dacă ideea „statului țărănesc” bazat pe cooperatie nu s-a dovedit viabilă din perspectiva dezvoltării și a integrării României într-o societate occidentală bazată pe industrialism și individualism. Dezbateră generată de oportunitatea mai multor structuri economico-statale bazate pe forme de proprietate diferite, aflate în raporturi de colaborare, a stimulat soluțiile la criza sistemului bazat pe modelul neoliberal. „Noi, domnilor deputați – proclama I. Răducanu de la înalta tribună a Parlamentului în 1938 – pentru ordinea economică socială de mâine vedem o pluralitate de sisteme care coexistă și nu putem spune că vom avea numai o cooperatie, numai cooperatism sau numai individualism economic, ci va fi o îmbinare armonică, sperăm cel puțin să fie, și pe această cale trebuie să mergem”²³.

Alături de aceste curente majore, de gândire economică, dar și politică, dezbătute și, unele, aplicate în politicile economice, în societatea românească s-au manifestat și alte idei, de tipul corporatismului (mai ales fascist italian) planism, dirijism, etc. însă ele au rămas periferice, minore și nu au angajat o dezbateră substanțială în societate.

Un început de politici publice

Organizarea administrativ-teritorială, dincolo de dezbaterile aprinse privind un anume model de structurare a puterilor în stat, a contribuit la integrarea

²¹ Programul PNȚ votat de Comitetul Central Executiv, în Ședința de la 2–6 februarie 1935, București, f.a., p. 6–7.

²² *Ibidem*.

²³ I. Răducanu, *În apărarea cooperatiei*, București, 1935, p. 23.

provinciilor istorice, la crearea pieței naționale, la recrearea satului, la consolidarea regimului democratic și al monarhiei parlamentare.

Gândirea economică s-a ridicat, la rândul ei, la nivelul dezbaterii europene și am analizat-o din perspectiva dialogului *liberalism-autoritarism*.

Între preocupările imediate de după 1918, specialiștii s-au confruntat cu definirea caracterului economiei naționale. Teza care a întrunit majoritatea sufragiilor era că *România nu era menită să devină un stat industrial, dar nici să rămână așa cum evoluase economic până la Primul Război Mondial, adică exclusiv agricol*. Esența tezei pleda pentru o economie complexă, agrar-industrială²⁴.

În conformitate cu acest caracter, industrializării i s-a rezervat un loc bine definit. Tipul de industrializare propus și susținut de politica economică a statului era axat pe specificitatea realităților social-economice din țară, care permiteau valorificarea surselor de materii prime și energie, prelucrarea superioară, industrială, a produselor agricole. Această strategie și programele aplicate și-au dovedit valabilitatea, căci, la sfârșitul deceniului al patrulea, economia României a devenit una agrar-industrială și a demonstrat că industria constituie condiția esențială și punctul de plecare al înaintării societății.

Forțele politice și științifice progresiste au susținut dezvoltarea și modernizarea economiei bazate pe industrializare și au elaborat politici economice adecvate.

S-au formulat și evidențiat concepte care vizau evitarea pierderilor de pe urma schimburilor comerciale neechivalente, prin modernizarea economiei, creșterea și consolidarea industriei proprii spre a putea face față concurenței, elaborarea unei legislații protecționiste, sporirea rolului intervenționist al statului și creșterea contribuției științei în procesul de producție, conducerea eficientă a acțiunilor în folosul capitalului național, colaborarea cu finanța internațională în interesul economiei românești²⁵.

La baza articulațiilor complexului economic românesc în perioada 1918–1939 au stat legislația, instrumentele de intervenție și instituțiile.

Vom prezenta mai jos câteva dintre elementele definitorii a două politici economice esențiale pentru caracterul economiei – cea agricolă și respectiv industrială. Evident, rămân în afara scurtei noastre exegeze politici importante pentru care spațiul nu ne-a permis să emitem judecați de valoare în cadrul acestui studiu, ca de exemplu fiscală, monetară, comercială, de transport, etc.

²⁴ *Doctrinile partidelor politice ...*, p. 303; I.G. Duca, *Partidul Național Liberal, partid industrial*, „Democrația”, nr. 4, 1924; M. Plătăreanu, *Politica economică și socială a României în trecut și în cadrul legislației actuale*, București, 1936 p. 205; Gr. C-tin Zota, N. Tulceanu, *Partidele politice din România, istoricul și programele lor*, București, 1934, p. 112.

²⁵ I. Saizu, *Politica economică a României între 1922 și 1928*, București, 1981, p. 23 și urm.

Legislația, politicile agricole și evoluția agriculturii au fost tratate cu predilecție în literatura de specialitate²⁶. Nu este o noutate faptul că sistemul cerealier s-a menținut predominant de-a lungul întregii perioade – 82% din suprafața arabilă față de 6% pășuni, 3,2% culturi alimentare și circa 2% industriale.

Partidul Național Țărănesc a continuat procesul legislativ în scopul modernizării agriculturii, dar și al salvării ei de la dezastrul crizei: s-a realizat cadrul juridic pentru organizarea obștilor de arendare și de cumpărare, s-a încurajat cooperarea agricolă. În 1930, ministrul de la agricultură și domenii, Gh. Cipăianu, consemna într-un raport că în agricultură își desfășurau activitatea 1.374 de obști de cumpărare, 128 de obști de arendare și 832 de cooperative pentru exploatarea proprietăților mici²⁷. S-au promulgat *legile de conversiune a datoriilor agricole rurale și urbane din 1932–1934* etc.

Privind *economia forestieră*, statisticile publicate de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, de Casa Pădurilor, de oficiile societăților anonime de exploatare ne oferă date diferite de la an la an și chiar pentru același an, privind suprafața împădurită a României²⁸. Pentru anul 1922 este avansată cifra de 7.094.056 ha împădurite. Pentru anul 1929, statisticile indică 6.486.471 ha, confirmându-se o scădere a fondului forestier al țării. Aceasta se datora ritmului tăierilor, reclamat de cererea din ce în ce mai mare de material lemnos necesar reconstrucției postbelice și exportului, din cauza legilor de reformă agrară care au permis creșterea suprafețelor agricole pe seama defrișărilor încurajate de lipsa sancțiunilor la delictele silvice²⁹. Cifrele indicate pentru anii 1922 și 1929 corespund procentual la

²⁶ Menționăm câteva contribuții dintr-o listă impresionantă: V. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1995 (ediția I, București, 1940); Idem, *Agrarianism, capitalism, imperialism*, București, 1936; C. Garoflid, *Structura proprietății mijlocii și mari*, București 1938; M. Georgescu, *Reforme agrare. Principii și metode în legiurile române și străine*, București, 1943; Gh. Ionescu-Șișești, N. Cornățianu, *La réformes agraires en Roumanie et ses conséquences*, București; N. Iorga, *Evolution de la question rurale en Roumanie*, București, 1929.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ În România nu s-a întocmit în perioada dintre cele două războaie mondiale o statistică generală a pădurilor sau o hartă a acestora, nici studii documentare asupra posibilităților reale de creștere a fondului forestier și a rezervelor de material lemnos, a consumurilor interne și a disponibilităților la export. De asemenea, nu s-au inventariat pădurile după natura proprietății, nu s-au conturat programe de activitate ale Casei Pădurilor care să denote o politică forestieră urmărită consecvent de stat.

²⁹ Vezi *Decretul-lege nr. 3.097; Legea pentru reforma agrară din Oltenia, Muntenia și Moldova; Legea de reformă agrară din Basarabia; Legea de înființare de pășuni comunale din Vechiul Regat* din 24 septembrie 1920; *Legea pentru reforma din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș* din 30 aprilie 1921; *Legea pentru reforma agrară din Bucovina* din 30 iulie 1921. Vezi și M. Constantinescu (1925), *L'évolution de la propriété rurale et la réforme agraire en Roumanie*, București, p. 403–424. În această lucrare se apreciază că până în anul 1925 s-au expropriat 965.050 ha de pădure pentru crearea de islazuri comunale și pășuni. Și alte surse, ca, de exemplu, „*Revista pădurilor*” din 1926, p. 174–178, indică aceleași cifre. *Expunerea de motive la Proiectul de lege pentru Organizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor*,

24,5–26% și, respectiv, 22% suprafață împădurită în raport cu suprafața agricolă a țării³⁰, plasând România pe poziția a 12-a în Europa (raportat la 1.000 de locuitori)³¹. La nivelul zonei centrale și sud-estice a continentului, România ocupa locul al treilea, după Polonia (9.062.000 ha suprafață împădurită) și Iugoslavia (7.586.300 ha)³².

Dezvoltarea industriei a obligat statul să intervină în reglementarea raporturilor dintre muncă și capital, prin măsuri de protecție socială și de ocrotire a consumatorului (calitate, prețuri). Prin politicile industriale și financiare s-au urmărit consecvent circuitele monetare, schimbul de mărfuri și valută cu străinătatea.

Planul de perspectivă legat de industrializarea țării a vizat schimbarea caracterului predominant agricol al economiei. În acest scop s-a promovat un adevărat angrenaj legislativ, menit – gradual – să consacre integrarea economică a provinciilor istorice și să rezolve multiplele aspecte legate de refacere, să clarifice statutul relației creditor-debitor.

Legea economică a fost folosită pentru a crea instituțiile necesare aprovizionării cu mașini și utilaje și așezării creditului industrial pe baze cât mai largi. Norma judiciară a conturat politica statului în materie de combustibili și materii prime.

Elementele de strategie, alături de cele legate de stadiul dezvoltării jurisprudenței economice din statele europene, se găsesc încorporate unitar în legislația industrială promovată de executivul românesc.

În anii 1918–1921 s-au adoptat 63 de legi, regulamente, decrete-lege, jurnale ale Consiliului de Miniștri de interes industrial. *Legea de încurajare a industriei naționale din 1912* a fost extinsă la scara întregului organism național ca lege de bază.

Legislația a răspuns în mare parte necesităților obiective legate de refacerea, integrarea, dezvoltarea și modernizarea industriei.

Venind la putere în ianuarie 1922, prin măsurile economice pregătite minuțios, liberalii au atestat alăturarea intereselor de partid „pe direcția cărora ataca opoziția”³³ la interesele superioare, naționale.

Programul economic „prin noi înșine” prevedea încurajarea industriei prin munca, inițiativa și capitalurile românești, prin unificarea legislației, prin întărirea

Consiliul Superior al Agriculturii, publicată în „Monitorul Oficial”, Partea a III-a, *Dezbateri parlamentare*, nr. 88 din 2 iunie 1927, p. 2338–2362, indică 1,3 mil. ha de pădure destinate defrișării în vederea creării de pășuni comunale și izlazuri.

³⁰ *Sylviculture dans la République Tchecoslovaque*, Prague, 1926, p. 13. Vezi și „Monitorul Oficial”, nr. 42 din 12 iunie 1930, p. 1458, și lucrarea lui G.G. Miletici și L. Colescu, *Statistică economică internațională*, București, 1928, p. 64.

³¹ „Monitorul Oficial”, 1930, nr. 42, p. 1459.

³² G.G. Miletici, L. Colescu *op. cit.* p. 64.

³³ I. Saizu, *op. cit.*, p. 97–98.

creditului, activizarea energiilor naționale, creșterea producției și apărarea avuțiilor țării³⁴. Erau o seamă de principii și enunțuri de politică economică care vor fi încorporate în *Constituția din 1923*³⁵.

Legea fundamentală a țării a reflectat schimbările de structură din societate, inclusiv rolul sporit al statului în dezvoltarea economică. Constituția a fost adoptată într-un moment în care reprezentanții forțelor economice depășiseră faza critică din anii refacerii, iar acum, în 1923, grupuri compacte din rândurile lor se lansau în direcția consolidării pozițiilor economice și politice.

Constituția a exprimat, din punctul de vedere al articolelor economice, expresia trecerii în practică, pentru o lungă durată de timp, la etapa neoliberală de dezvoltare a țării. În baza acesteia, legislația industrială adoptată în perioada imediat următoare a consacrat integrarea provinciilor istorice, depășirea refacerii și a venit în întâmpinarea „necesității de progres a națiunii”³⁶.

Executivul a propus Parlamentului legile de bază ale industrializării României. Prima dintre ele a consacrat înființarea Societății Naționale de Credit Industrial în 1923³⁷, în timp ce alte patru din 1924 au transpus din domeniul juridic în cel practic art. 19 din Constituție, prin *Legea energiei, Legea minelor, Legea regimului apei și Legea comercializării*.

Legislația elaborată în timpul Guvernului I.I.C. Brătianu (1922–1926) a reușit să contureze un program de stat în domeniul combustibilului³⁸ lichid, cu mai multe obiective: acela al preîntâmpinării controlului în proporții majoritare al resurselor petroliere de către capitalul străin; al satisfacerii (chiar dacă nu în măsura dorită, din lipsa capitalurilor) implicării factorilor naționali în valorificarea resurselor; stabilirea unei corelații optime între exploatarea izvoarelor de energie, în primul rând a petrolului, și dezvoltarea tuturor compartimentelor economiei naționale; încurajarea tendințelor de valorificare superioară a zăcămintelor; întărirea capacității de apărare a statului; apărarea intereselor românești pe piața mondială³⁹.

³⁴ Arhiva Istorică Centrală, fond. cit. dos. nr. 12/1922, f. 1–2; „Viitorul” din 22 aprilie 1922, p. 1.

³⁵ *Constituția României din 1923*, adnotată de A. Lascarov-Moldovanu, S.D. Ionescu, București, 1925.

³⁶ Vezi și lucrarea lui I. Adămoiu, *Puterea economică a României*, Cluj, Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1930, p. 96.

³⁷ *Codul general al industriei cuprinzând legi industriale, miniere, muncitorești. Ghid practic al meseriașului*, cu o prefață de ing. Cezar Petrescu, București, 1938.

³⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 163 din 4 iulie 1924; nr. 106 din 11 iulie 1924; nr. 137 din 27 iulie 1924; C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XI–XII, 1922–1926, București, 1927.

³⁹ N. Păun, *Aspecte ale problemei capitalului străin în industria petrolului din România înainte și după legea minelor din 1924*, „Studia UBB, Historia”, 1980, p. 38–54; Gh. Buzatu, *România și trustrurile petroliere internaționale până la 1929*, Iași, 1981, p. 272; Idem, *Petrolul – o dimensiune a relațiilor externe ale României în perioada 1918–1924. Lupta împotriva penetrației monopolurilor străine*, „Revista de istorie”, vol. 35, nr. 1, 1982, p. 5–33; V. Axenciuc, *Unificarea organismului economiei naționale și refacerea economică postbelică a României*, „Revista de istorie”, vol. 30, nr. 5, 1987, p. 931–947.

Sub impulsul acestor obiective, economia s-a înscris pe traiectoria dezvoltării și modernizării. Noua echipă guvernamentală a Partidului Poporului (Averescu, 1926–1927) și apoi cea liberală (Vintilă Brătianu, 1927–1928) au continuat direcțiile de politică economică prefigurate în ianuarie 1922.

Au urmat în evoluția capitalistă a țării anii 1929–1932, care coincid cu începutul și, respectiv, punctul cel mai ridicat al Marii Crize. Perioada este marcată din punct de vedere ideologic de concepțiile economico-politice ale PNT, devenit partid de guvernământ.

După 10 noiembrie 1928, o întreagă legislație și-a propus să introducă în economie postulatele de reazem ale programului de politică economică elaborat de acest partid. Se viza, în ansamblu, constituirea complexului economic național, axat pe dezvoltarea agriculturii și a industriilor aflate în strânsă legătură cu ea și cu apărarea națională. Organizarea producției izvoarelor de energie era prevăzută să se realizeze cu maximum de randament și în raport cu utilitatea pentru economia națională, încurajându-se inițiativa capitalurilor private. În ceea ce privește colaborarea economică cu capitalul străin, prin „politica porților deschise”, PNT prevedea o cât mai largă participare a acestuia, alături de capitalul autohton, la dezvoltarea forțelor productive ale țării.

Pe aceste direcții s-a promovat o legislație bine reprezentată numeric, dar nu și unitară. Cauzele hiperactivității legislative se explică prin divergențele de opinii în rândul numeroaselor facțiuni și echipe guvernamentale ale PNT.

În cursul anului 1932, legislația industrială s-a îmbogățit cu alte 20 de legi, un decret-lege și șase regulamente. Ele au fost emise de Cabinetul Iorga, de cele două Guverne Al. Vaida-Voievod și de Guvernul Iuliu Maniu. Semnalăm ca ministru la industrie și comerț în Guvernul Iorga pe I. Lugojanu, urmat de Virgil Madgearu în timpul lui Vaida și din nou Lugojanu în Guvernul Maniu. Dintre măsurile legislative, s-a impus *Jurnalul Consiliului de Miniștri*, prin care Regia Mixtă Uzinele Metalurgice Copșa-Mică-Cugir a trecut la Ministerul Apărării Naționale⁴⁰.

Legislația economică promovată din inițiativa guvernelor PNT și de Guvernul Iorga-Argetoianu și-a găsit în practica economică un important câmp de acțiune, contribuind la depășirea crizei. Totodată, s-au fixat direcțiile intervenționiste în economie, care se vor accentua în perioada imediat următoare.

Sarcinile susținerii economiei în efortul de a depăși criza au revenit, prin rezultatul alegerilor din noiembrie 1933, Partidului Național Liberal.

Nu s-au înregistrat prin legislație discontinuități sau rupturi, afirmație aparent paradoxală, dacă avem în vedere că, programatic, elementele de politică economică promovate de liberali aveau doctrinar alte puncte de sprijin. Desigur, putem vorbi de nuanțe, de corecturi aduse de noua formulă politică de guvernământ față de ceea ce s-a înregistrat în anii 1929–1933. De pildă, regiile autonome – punctul forte al PNT – au fost trecute la ministerele de profil, ca simple administrații comerciale,

⁴⁰ „Monitorul Oficial” nr. 156 din 6 iulie 1932.

servicii și direcții ce urmau să se conducă după norme comerciale, prin derogare de la *Legea contabilității publice*⁴¹. Prin *Legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi*⁴² s-a încercat să se revină la politica de rezistență față de capitalul străin. Era, în fapt, reactualizarea unui principiu, deoarece legii din 1934 i-a lipsit până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial un regulament de aplicare. *Legea minelor* promulgată de PNT în 1929 a suferit și ea modificări, prin introducerea unor articole noi referitoare la dreptul de preemțiune acordat statului la cumpărarea metalelor prețioase⁴³.

Guvernul liberal Gheorghe Tătăărăscu a dezvoltat legislația intervenționistă și a întărit dispozițiile în vigoare de protejare a industriei naționale, a continuat politica investițiilor de stat alocate cu precădere în ramurile macrometalurgice. Au fost stimulate legislativ întreprinderile care aveau în lucru comenzi pentru stat, prin avansuri, credite preferențiale la BNR, degrevări fiscale etc. Noile măsuri de încurajare a industriilor, în plus față de cele ale legii din 1912 în vigoare, au condus la crearea de ramuri cu înaltă tehnicitate – electrotehnică, aviatică. Amintim pentru importanța lor: *Legea pentru autorizarea Regiei Autonome CFR de a încheia tranzacții cu fabricile de material rulant Reșița, Unio, Malaxa, Romlac, Lemaître, Franco-Română*⁴⁴, *Legea pentru mutarea fabricilor Astra, prima fabrică română de vagoane și motoare SA, și Unio, fabrică de vagoane SA, la Brașov*⁴⁵. S-a fixat prin lege aportul statului la Uzinele Copșa-Mică-Cugir⁴⁶, s-au legiferat avantaje pentru înființarea de fabrici cu produse nefabricate până acum în țară⁴⁷. Un act normativ cu un caracter predominant intervenționist a fost *Decretul-lege pentru reglementarea și controlul cartelurilor din 10 mai 1937*.

În țările occidentale se putea vorbi la acea dată de o politică a industriilor prin legile din Franța, Anglia, Belgia, Olanda, Elveția, Austria și Statele Unite.

O legislație specială a trusturilor și cartelurilor s-a promulgat în Europa Centrală începând cu Germania în 1923. (În Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Bulgaria, legislația în domeniu s-a inspirat din cea germană.) Regimul cartelurilor a prezentat unele particularități în Italia. Aici sindicalizarea industriilor a fost văzută ca mijloc de control al statului și premisă menită să accelereze raționalizarea și coordonarea activității lor de către acesta (legile din 1926 și 1932).

Consiliul Superior al Cartelurilor de pe lângă MIC avea rol consultativ. Cu ajutorul Direcției Industriei, MIC și-a creat posibilități concrete de supraveghere a prețurilor, sancțiuni care puteau merge până la desființarea cartelurilor. Deosebit de important este art. 24 pentru noua politică intervenționistă, de dirijare de către stat a

⁴¹ Idem, nr. 102 din 4 mai 1934.

⁴² Idem, nr. 161 din 16 martie 1934.

⁴³ Idem, nr. 94 din 20 aprilie 1935.

⁴⁴ Idem, nr. 101 din 4 mai 1936.

⁴⁵ Idem, nr. 132 din 10 iunie 1936.

⁴⁶ Idem, nr. 177 din 1 august 1936.

⁴⁷ Idem, nr. 163 din 11 mai 1937.

investițiilor industriale în funcție de interesele superioare ale țării. „În scopul controlului funcționării industriilor, al raționalizării producției, precum și pentru interesele apărării naționale, nicio fabrică nu se poate instala, mări sau muta decât cu autorizația prealabilă a Ministerului Industriei și Comerțului [...]. Respingerea cererii de înființare a unei fabrici se face prin decizie ministerială. Același regim se aplică și fabricilor existente, în caz de mărire a instalațiilor sau de mutare totală, parțială”⁴⁸.

Cu toată intensificarea procesului de concentrare a capitalului și producției, de formare a monopolurilor, consacrate juridic prin decretul-lege de mai sus, în special în industria grea, extractivă și prelucrătoare, România nu a devenit o țară cu o structură monopolistă.

În consens cu principiul centralist dominant în *Constituția din februarie 1938*, în iunie 1938 a fost organizat Consiliul Superior Economic⁴⁹. Acesta avea atribuții de organizare a economiei, de raționalizare și valorificare a producției, de coordonare a politicii schimburilor și a celei fiscale, de avizare prealabilă a proiectelor de legi economice, a tratatelor și convențiilor cu țările străine etc. În octombrie 1939, prin *Decretul-lege pentru modificarea și completarea decretului referitor la reglementarea și controlul cartelurilor*, a fost introdusă sindicalizarea obligatorie a industriilor⁵⁰.

Au sporit măsurile de intervenție și control din partea statului în politica generală a combustibilului și a materiilor prime, prin înființarea (*Decretul-lege din ianuarie 1940*) Comisariatului General al Petrolului de pe lângă Ministerul Economiei Naționale⁵¹.

Legislația industrială adoptată la sfârșitul perioadei interbelice, instituțiile nou create cu atribuții de control și reglementare erau indici fermi ai hotărârii statului român de a-și consolida poziția de „actor” economic cu precădere în cadrul industriei strategice, al continuării procesului inițiat după 1918 de schimbare a caracterului economiei în favoarea industriei și serviciilor și de folosire a resurselor economice disponibile pentru modernizarea și dezvoltarea unei economii aflate în situația iminentă de a-și proba capabilitățile în cadrul unui nou război mondial.

Teza care a întrunit majoritatea sufragiilor era că *România nu era menită să devină un stat industrial, dar nici să rămână așa cum evoluase economic până la Primul Război Mondial, adică exclusiv agricol*. Esența tezei pleda pentru o economie complexă, agrar-industrială⁵².

În conformitate cu acest caracter, industrializării i s-a rezervat un loc bine definit. Tipul de industrializare propus și susținut de politica economică a statului

⁴⁸ *Codul general al industriei ...*, p. 40–45.

⁴⁹ „Monitorul Oficial” nr. 81 din 7 aprilie 1938; nr. 235 din 10 octombrie 1939.

⁵⁰ *Idem*, nr. 248 din 16 octombrie 1939.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Doctrinile partidelor politice ...*, p. 303; I.G. Duca, *Partidul Național Liberal, partid industrial*; M. Plătăreanu, *op. cit.*, p. 205; Gr. C-tin. Zotta, N. Tulceanu, *op. cit.*, p. 112.

era axat pe specificitatea realităților social-economice din țară, care permiteau valorificarea surselor de materii prime și energie, prelucrarea superioară, industrială, a produselor agricole. Această strategie și programele aplicate și-au dovedit valabilitatea, căci, la sfârșitul deceniului al patrulea, economia României a devenit una agrar-industrială și a demonstrat că industria constituie condiția esențială și punctul de plecare al înaintării societății.

Forțele politice și științifice progresiste au susținut dezvoltarea și modernizarea economiei bazate pe industrializare și au elaborat politici economice adecvate.

Strategia dezvoltării de ansamblu a României a fost, fără îndoială, un succes. Rezultatele din economie nu s-au situat însă la nivelul abordărilor doctrinare, din cauza timpului scurt de aplicare a politicilor economice – de doar trei decenii; apoi a intervenit Marea Criză, războiul mondial și tranziția înspre economia de comandă, planificată.

Cu limitele amintite, România a evoluat în cadrul modelului occidental cu o determinare vizibilă pentru modernizare și reducerea decalajelor în dezvoltare.

Experiența românească din perioada interbelică nu a fost o simplă copie a modelului apusean, ci o apreciabilă racordare la spiritul european, în condiții socio-economice și geo-politice specifice, relativ diferite de cele ale Occidentului.

